

DE DOOS VAN PANDORA

VIERHONDERD BRIEVEN VAN HUGO DE VRIES

IDA H. STAMHUIS*

'Er is nog iets in de kelder. Wilt u dat ook zien?' Ik had die dag, 19 april 1993, al enkele uren aantekenboekjes van Jan Willem Moll (1851-1933), hoogleraar in de plantkunde aan de Groningse universiteit, zitten doornemen in de hoop interessante informatie te vinden over zijn leerlinge Tine Tammes. Zij was de eerste hoogleraar in de genetica en de tweede vrouwelijke hoogleraar in Nederland. Ik verdiepte me al geruime tijd in haar werk en leven.

Haar belangrijkste genetische werk had ik bestudeerd en hoopte in het archief van haar leermeester verdere informatie over haar te vinden. Die aantekenboekjes van Moll gaven me echter niet het gevoel dat ik veel verder zou komen. Dus toen de bibliotheekmedewerkster van de Groningse universiteit mij wees op nog meer 'Archief Moll', hoopte ik iets van meer directe relevantie te vinden, maar vreesde tegelijkertijd dat het wel meer van hetzelfde zou zijn.

Even later deed een behulpzame meneer één van de vele kasten in de kelder open, en ik zag geen aantekenboekjes, maar wel een aantal ordners met brieven. Op één ervan was op de rug 'Hugo de Vries' geschreven. Toen ik deze opensloeg, ontdekte ik een groot aantal brieven en briefkaarten, alle afkomstig van Hugo de Vries (1848-1935) en gericht aan Moll. Ik kreeg direct het gevoel dat dit een interessante vondst was, maar pas enkele dagen later drong het belang van deze toevalsontdekking tot me door. Van Dr. Bert Theunissen, die zich toen met Hugo de Vries bezighield, hoorde ik dat er weinig persoonlijke correspondentie van deze wereldberoemde man bewaard is gebleven. De Vries zou zelf bijna alles hebben vernietigd. Toen werd me duidelijk, dat deze vondst zeer interessant was, al moest uit de inhoud uiteraard nog blijken hoe groot het belang precies zou zijn.

In de ordner bleken 394 brieven van De Vries aan Moll te zitten. Ik had waarschijnlijk (bijna) alle correspondentie in handen die hij tussen 1872 en 1924 aan Moll heeft gestuurd. De eerste brief uit 1872 luidt:

Wel Ed. Heer, Tot mijn spijt kon ik van de vriendelijke invitatie van uw geachte ouders, voor a.s. Zondag geen gebruik maken, daar ik morgen naar Den Haag ga, om overmorgen eerst 's avonds terug te keeren. Wees zo goed mijn beleefde groeten aan uw ouders over te brengen, en geloof mij. UwDwDn. Hugo de Vries.

en markeert dus het begin van de vriendschap. De volgende brief in het archief is pas twee jaar later geschreven. De verhouding heeft zich intussen tot een vriendschap ontwikkeld, waarin ook persoonlijk belangrijke gebeurtenissen een plaats hebben. In de tweede brief staat onder meer:

Voor een nadere kennismaking met je aanstaande bruid houd ik mij ten zeerste aanbevolen, voorloopig verzoek ik je haar beleefd van mij te groeten.

en Moll wordt aangesproken met 'Amice'. Uit de inhoud van de brieven blijkt dat voor Hugo de Vries Moll een vakgenoot was, waarmee hij ook vakinhoudelijk op vertrouwelijke voet stond. Hij liet Moll vele wetenschappelijke artikelen in conceptvorm lezen en becommentariëren en toonde zich meestal erg dankbaar voor het geleverde commentaar. Soms had dat ingrijpende gevolgen, zoals in 1878 bij zijn inaugurele rede, toen Molls commentaar de volgende reactie bij De Vries opwekte:

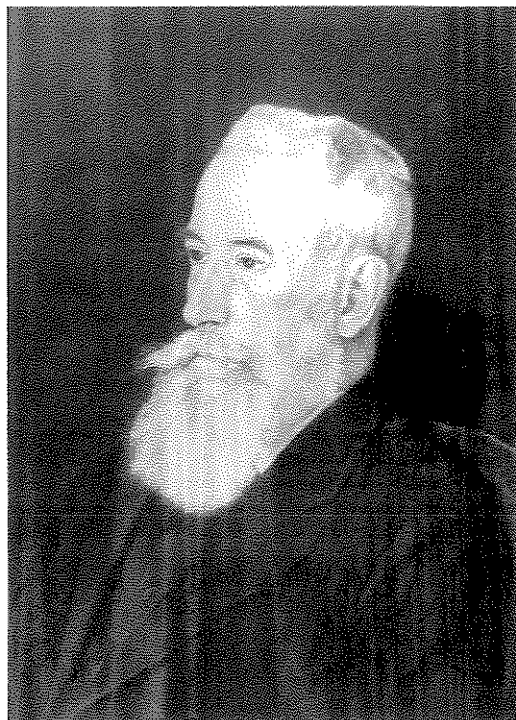
Mijn oratie heb ik volgens je raadgevingen totaal omgewerkt, ja bijna geheel vernieuwd, toch beviel het mij zoo niet, en geloof ik niet dat het jou bevallen zal. Daarom heb ik besloten een geheel nieuwe te schrijven, over een enigszins ander onderwerp.

Ook blijkt uit de brieven dat De Vries zijn twee belangrijke werken over erfelijkheid, de *Intracellulare Pangenesis* uit 1889 en de tweedelige *Die Mutationstheorie* uit 1901-1903 van te voren aan Moll heeft laten lezen. Vooral het lezen en becommentariëren van *Die Mutationstheorie* is een enorm werk geweest. De Vries schreef naderhand dat hij veel aan het commentaar van Moll had gehad. Toch heeft hij hem niet in het voorwoord bedankt, waardoor Molls bijdrage niet bekend was. De Vries

* Vrije Universiteit Amsterdam; Faculteit Natuurkunde en Sterrenkunde, Vakgroep Algemene Vorming/Sectie Geschiedenis der Wiskunde, Informatica en Natuurwetenschappen; De Boelelaan 1081, 1081 HV Amsterdam

Hugo de Vries

Jan Willem Moll

heeft het wel overwogen, want hij schreef na de voltooiing van *Die Mutationstheorie* in 1903:

Een tijd lang heb ik gemeend, in het voorwoord van mijn tweede deel je hulp te noemen, maar tenslotte heb ik geloofd, dat je dit toch niet aangenaam zou geweest zijn.

Omdat De Vries vooral bekend is als een van de 'herontdekkers' van de wetten van Mendel en zijn exacte rol daarin onderwerp van discussie is, was het ook interessant om na te gaan of de brieven op deze kwestie nieuw licht zouden werpen. Op 14 maart 1900 heeft Hugo de Vries twee artikelen verstuurd waarin hij de herontdekking van deze wetten claimde. Rond die tijd heeft hij meerdere brieven aan Moll geschreven. Wat zou hij daarin over deze (vanuit later gezichtspunt belangrijke) episode aan Moll hebben geschreven? Het enigszins verbijsterende antwoord is *niets*. In deze tijd was De Vries druk bezig met het schrijven van *Die Mutationstheorie* en de brieven zijn behalve aan persoonlijke onderwerpen vooral daaraan gewijd. Op het moment van de 'herontdekking' vond de

'herontdekker' zelf zijn 'herontdekking' niet belangrijk. Hij had andere dingen aan zijn hoofd, mutaties als verklaring voor de evolutie achtte hij een meer belovend onderzoeksterrein. Mendel kwam pas een half jaar later voor het eerst in een brief voor, en toen was het werk van deze Tsjechische monnik al wereldberoemd.

Ook vond ik interessante informatie over Tammes, de oorspronkelijke reden van mijn belangstelling voor het archief Moll. Het was bekend dat Tammes in 1899 enkele maanden op het laboratorium van De Vries heeft gewerkt om zich te bekwamen in erfelijkheidsonderzoek. Ik ontdekte hierover belangwekkende achtergrondinformatie. Moll schreef in 1898 aan Hugo de Vries:

Dan nog iets over Mej. Tammes. Ik heb je vroeger wel eens gezegd, dat ik haar gaarne, gedurende haar assistentschap, eens bij je zou detacheren, om onder je leiding een onderzoek te doen.

Gezien het vervolg van de brief wist hij dat het niet vanzelfsprekend was dat De Vries zijn verzoek zou accepteren. Hij schreef namelijk:

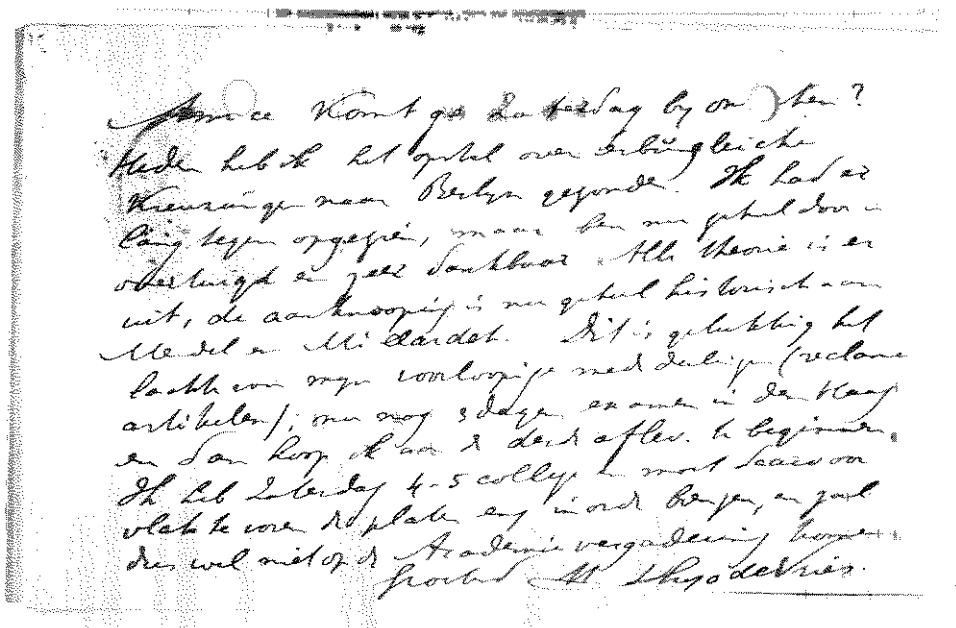
Amsterdam 11 Nov 98

Meneer

Wij hebben een reis met groote
belangstelling gevolgd, en zijn zeer verheugd
te horen dat het aandoenlijkst u goed
gaat. Wel is het een voor u akeelig ergaom;
ik ben overtuigd van en niet tege. Komme.
Ik denk u hoop datge nu wel over in
Amsterdam zult komen, en een maand of twee
bepreken wat langer make, niet waar?

Ik dank u d. bevestiging over
Mey. Minis; voor de van v.l. en v.t.
hou ik my aanbevelen.

Wat Mey. Tamme betreft,
heb ik wel erg bezwaar tegen een
worsel, maar als ge het wilt, zal ik
het natuurlijk doen. Maar gaarne
zijn ik toch vooraf veel meer weten,
wanneer wat u (en u) en uze dan
versteelt. Het zal mi. erg tege.
vallen.

Briefkaart van De Vries aan Moll (21 november 1900); dit is de eerste maal dat De Vries in deze correspondentie Mendel noemt.

Ik weet wel, dat je er niet zo heel erg op gesteld zijt, een dame voor onderzoek op bezoek te hebben, maar ik geloof dat je dit erg mee zal vallen; zij kan zeer goed op zichzelf werken en haar eigen weg gaan, zodat ik er zeker van ben, dat je geen last van haar zult hebben.

Het leek Moll nodig om De Vries heel duidelijk te maken, dat het hem ernst was met dit verzoek, want hij besloot deze zaak met:

Ik hoop dus zeer, dat je dit verzoek niet zult afslaan.

Moll had De Vries' tegenzin tegen een dergelijk verzoek juist getaxeerd, want deze schreef per omgaande het volgende terug:

Wat Mej. Tammes betreft heb ik wel erge bezwaren tegen uw voorstel, maar als ge het wilt, zal ik het natuurlijk doen. (...) Het zal m.i. erg tegenvallen.

Het is duidelijk, dat hij er helemaal niet voor voelde, echter hij kon een zo dringend geformuleerd verzoek van zijn goede vriend en collega Moll niet afslaan. Dus dankzij de vriendschap tussen Moll en De Vries werd Tammes in de gelegenheid gesteld voor een tijd onder De Vries te werken en dat was voor haar het begin van een succesvolle carrière in de genetica.

Referenties

De brieven van Hugo de Vries aan Moll en vice versa vormen een onderdeel van het Archief Moll. Ze worden bewaard in de bibliotheek van de Rijksuniversiteit Groningen waar ze door iedereen kunnen worden ingezien. De brieven van De Vries aan Moll zijn intussen geïnventariseerd en opgenomen in de CEN (Catalogus Epistolarum Neerlandicorum) een deelcatalogus van de NCC (Nederlandse Centrale Catalogus). In het Archief Moll, dat verder nog niet is geïnventariseerd, bevindt zich onder meer een uitgebreide brievenverzameling van binnen- en buitenlandse wetenschappers waarmee Moll heeft gecorrespondeerd.

Voor een uitgebreidere beschrijving van de correspondentie De Vries-Moll zie I. H. Stamhuis, 'The 'Rediscovery' of Mendel's Laws was not Important to Hugo de Vries (1849-1935): Evidence from his Letters to Jan Willem Moll (1851-1933)', te verschijnen in *Folia Mendeliana*. Een preprint met een omvang van 22 pagina's kan bij de auteur worden verkregen. Over de informatie in de brieven over Tine Tammes zie: I.H. Stamhuis, 'A Female Contribution to Early Genetics: Tine Tammes and Mendel's Laws for Continuous Characters', *Journal of the History of Biology* 28 (1995) 495-531.